

Загальна характеристика та окремі результати вибіркового обстеження рівня заробітної плати в Україні

Наведено загальну характеристику першого в Україні вибіркового обстеження підприємств щодо рівня заробітної плати працівників за статтю, віком, освітою та професійними групами. Представлено окремі результати, отримані на основі аналізу мікроданих обстеження.

Ключові слова: вибіркові обстеження, статистика праці, заробітна плата, професійні групи, мікродані.

Щомісяця в Україні Державною службою статистики оприлюднюються дані щодо величини середньої заробітної плати за регіонами та галузями економіки [1]. Оскільки ці дані агреговані, вони не дозволяють аналізувати формування заробітної плати на мікрорівні й оцінювати вплив окремих факторів, таких як стать, вік, освіта, професія тощо.

У 2013 році Держстатом вперше в Україні проведено вибірконе обстеження підприємств щодо рівня заробітної плати працівників за статтю, віком, освітою та професійними групами (далі – ОЗПП) з метою отримання актуальної інформації про розміри заробітної плати за вказаними розрізами. Слід зазначити, що методологічні та методичні засади цього обстеження розроблені фахівцями департаменту статистики праці Держстату України відповідно до сучасних міжнародних стандартів і рекомендацій. Зокрема, програма проведення ОЗПП ураховує положення резолюції щодо інтегрованої системи статистики заробітної плати, ухваленої XII Міжнародною конференцією статистиків праці [2]. Згідно з цією резолюцією, дані, отримані під час обстеження, мають стати підґрунтям для виявлення факторів, що впливають на рівень, диференціацію, розподіл і динаміку заробітної плати в країні. При організації ОЗПП в Україні розв'язання окремих проблем методологічного характеру здійснено за участю науковців Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України [3].

При проведенні ОЗПП в Україні, як і в аналогічних обстеженнях в інших країнах, основна увага зосереджується на окремому працівнику, а інформацію щодо його заробітної плати отримують одночасно з іншими характеристиками – стать, вік, освіта, стаж роботи, характер і умови зайнятості, професія тощо. ОЗПП здійснюється за показниками форми № 7-ПВ (один раз на чотири роки) “Звіт про заробітну плату за професіями окремих працівників”. Обстеженням охоплюються працівники, які відпрацювали повністю жовтень 2012 року [3].

Основними принципами організації обстеження є розроблення показників за місцем зайнятості

(прикладання праці) найманих працівників та використання єдиної статистичної методології розроблення показників для забезпечення можливості порівняння з показниками інших статистичних спостережень.

Генеральну сукупність ОЗПП склали ідентифіковані в ЄДРПОУ підприємства – місцеві одиниці (юридичні особи та їхні відокремлені підрозділи) із середньою кількістю найманих працівників 10 і більше осіб. Звітною одиницею або респондентом при проведенні ОЗПП є юридичні особи всіх організаційно-правових форм господарювання й усіх видів економічної діяльності та їхні відокремлені підрозділи, які знаходяться на території України. Крім того, звітною одиницею в ОЗПП є також фізична особа (працівник місцевої одиниці).

Дизайн ОЗПП розроблено для забезпечення надійного оцінювання основних показників за такими доменами: Україна в цілому; Україна за видами економічної діяльності; регіони в цілому; регіони за видами економічної діяльності; Україна за групами професій [4; 5].

Відповідно до міжнародної практики ОЗПП організовано на основі комбінованого підходу, за яким підприємства з кількістю працівників 250 осіб і більше обстежуються на суцільній основі, а сукупність підприємств із кількістю працівників від 10 до 249 осіб включно обстежується на основі вибіркового методу з використанням процедури стратифікованого випадкового відбору. Стратифікацію сукупності підприємств здійснено за такими ознаками:

- розмір підприємств за кількістю працівників (усього виділено 4 групи: 10–19 працівників, 20–49 працівників, 50–99 працівників, 100–249 працівників);

- основний вид економічної діяльності за КВЕД: секції (за винятком секцій Т і U);

- територіальна належність за місцем здійснення діяльності відповідно до адміністративно-територіального устрою України (Автономна Республіка Крим, 24 області, міста Київ і Севастополь).

Обсяг сукупності підприємств для обстеження складав близько 21 тис. підприємств, або майже 18% генеральної сукупності. На суцільній основі обстежено 11,9 тис. одиниць, решта – з використанням вибіркового методу. Під час розрахунку обсягу вибірки за визначальний показник прийнято середньорічну заробітну плату працівника та вимоги щодо рівня надійності оцінювання основних показників

ОЗПП. На підприємствах, які увійшли до сукупності ОЗПП, відбирались окремі працівники. Кількість відібраних для обстеження працівників визначалась з урахуванням розміру підприємства, який відповідає обліковій кількості працівників на 31 жовтня звітного року (табл. 1). При цьому перший відібраний працівник визначався випадково, а всі інші – з використанням визначеного інтервалу відбору [2].

Таблиця 1

Кількість працівників, які підлягають обстеженню, залежно від розміру підприємства

Розмір звітної одиниці	Кількість працівників, які підлягають обстеженню
10–19	4
20–49	8
50–99	12
100–249	16
250–499	20
500–999	24
1000–4999	32
5000+	40

Таким чином, в ОЗПП для підприємств із кількістю працівників 250 осіб і більше реалізовано процедуру одноступеневого відбору. Для звітних одиниць із кількістю працівників від 10 до 249 осіб реалізовано процедуру двоступеневого відбору. На першому ступені формування вибірки одиницями відбору стали підприємства. На другому ступені – окремі працівники відібраних підприємств.

В ОЗПП взяло участь 19,3 тис. підприємств, що становить 93,2% відібраної сукупності. При цьому на зазначених підприємствах обстежено близько 277 тис. працівників. Оцінки показників, отримані за результатами обстеження, є достатньо надійними для зазначених вище доменів. У табл. 2 наведено оцінку надійності показника “Середньомісячна заробітна плата працівників у 2012 році” для національного рівня.

Таблиця 2

Оцінка надійності показника “Середньомісячна заробітна плата працівників у 2012 році”

Професійні групи	Середньомісячна заробітна плата, грн.*	Стандартна похибка вибірки, грн.	Гранична похибка вибірки, грн.	Коефіцієнт варіації, %
Всього	2830,3	7,8	15,2	0,3
Керівники, менеджери, законодавці, вищі державні службовці	4259,4	28,1	55,2	0,7
Професіонали	3308,0	15,8	31,0	0,5
Фахівці	2681,3	14,3	28,0	0,5
Технічні службовці	1980,6	11,3	22,1	0,6
Працівники сфери торгівлі та послуг	1608,9	9,4	18,4	0,6

СОЦІАЛЬНА СТАТИСТИКА

Кваліфіковані робітники сільського та лісового господарств, риборозведення та рибальства	1912,4	35,9	70,4	1,9
Кваліфіковані робітники з інструментом	3037,3	9,8	19,2	0,3
Робітники з обслуговування, експлуатації та контролю роботи технологічного устаткування, складання устаткування та машин	2655,6	10,1	19,9	0,4
Найпростіші професії	1551,2	6,6	12,9	0,4

**включає обов'язкові відрахування із заробітної плати працівників: податок з доходів фізичних осіб, єдиний соціальний внесок [6].*

Так, коефіцієнт варіації для оцінки середньомісячної заробітної плати працівників на національному рівні дорівнює 0,3%, що свідчить про високу надійність оцінки. Величина граничної похибки вибірки для оцінки середньомісячної заробітної плати працівників на рівні України становить 15 грн. Це означає, що з імовірністю 0,95 величина середньомісячної заробітної плати працівників знаходиться у межах 2830 грн., тобто в інтервалі 2815–2845 грн. [6].

Результати обстеження свідчать, що в структурі зайнятості на підприємствах з чисельністю 10 і більше працівників переважають дві кваліфікаційні групи: професіонали та керівники, менеджери (35% всіх працівників) і працівники робітничих професій, що разом становить 40% (табл. 3). Професіоналів, фахівців, технічних службовців та працівників сфери торгівлі та послуг більше серед жінок, працівників робітничих професій серед чоловіків.

Таблиця 3

Розподіл працівників за професійними групами та статтю

Професійні групи	Всього	Чоловіки	Жінки
Керівники, менеджери, законодавці, вищі державні службовці	15	16	14
Професіонали	20	13	25
Фахівці	13	8	18
Технічні службовці	4	1	7
Працівники сфери торгівлі та послуг	9	6	11
Кваліфіковані робітники сільського та лісового господарств, риборозведення та рибальства	1	1	1
Кваліфіковані робітники з інструментом	14	24	5
Робітники з обслуговування, експлуатації та контролю роботи технологічного устаткування, складання устаткування та машин	15	24	7
Найпростіші професії	10	9	12

За даними ОЗПП, середній вік працівників становив 42 роки. За професійними групами середній вік змінюється від 40 у фахівців і технічних службовців до 46 у представників найпростіших професій. Серед працівників обстежених підприємств найчисельнішу вікову групу становлять особи віком 45–54 років (27,0% загальної кількості). Частка працівників віком 60 років і старше перевищує частку молоді віком до 25 років (8,4% проти 7,4%). Загалом особи пенсійного віку становлять близько 13% персоналу [6].

Середня заробітна плата працівників, які взяли участь у ОЗПП, у 2012 році становила 2830 грн.,

при цьому медіана – 2191 грн., а мода ще нижче. Відмінності у цих показниках пояснюються тим, що заробітна плата працівників наближено описується логнормальним законом розподілу.

Як свідчать дані, наведені на рис. 1, заробітна плата працівників змінюється залежно від віку. До 27 років заробітна плата стрімко підвищується до 3051 грн. на місяць. Протягом наступного десятиліття вона знаходиться в інтервалі від 3051 грн. до 3152 грн. та набуває максимального значення (35 років – 3152 грн.). У працівників віком від 40 років заробітна плата дещо зменшується, коливаючись навколо позначки 2880 грн. на мі-

сяць. У пенсійному віці заробітна плата починає плавно знижуватися в середньому до 2500 грн. на місяць. Це означає, що лише для молоді збільшення трудового досвіду забезпечує швидке зростання заробітної плати, а його подальше накопичення вже не приносить так бажаної економічної віддачі. Водночас зниження заробітної плати у пенсійному віці

є свідченням зайнятості неповний робочий день та на низькооплачуваних робочих місцях.

Необхідно відмітити гендерні відмінності у рівні середньої заробітної плати на користь чоловіків. Так, середня заробітна плата жінок становить 79% відповідного показника чоловіків. Причому такі відмінності спостерігаються у всіх вікових групах (рис. 2.).

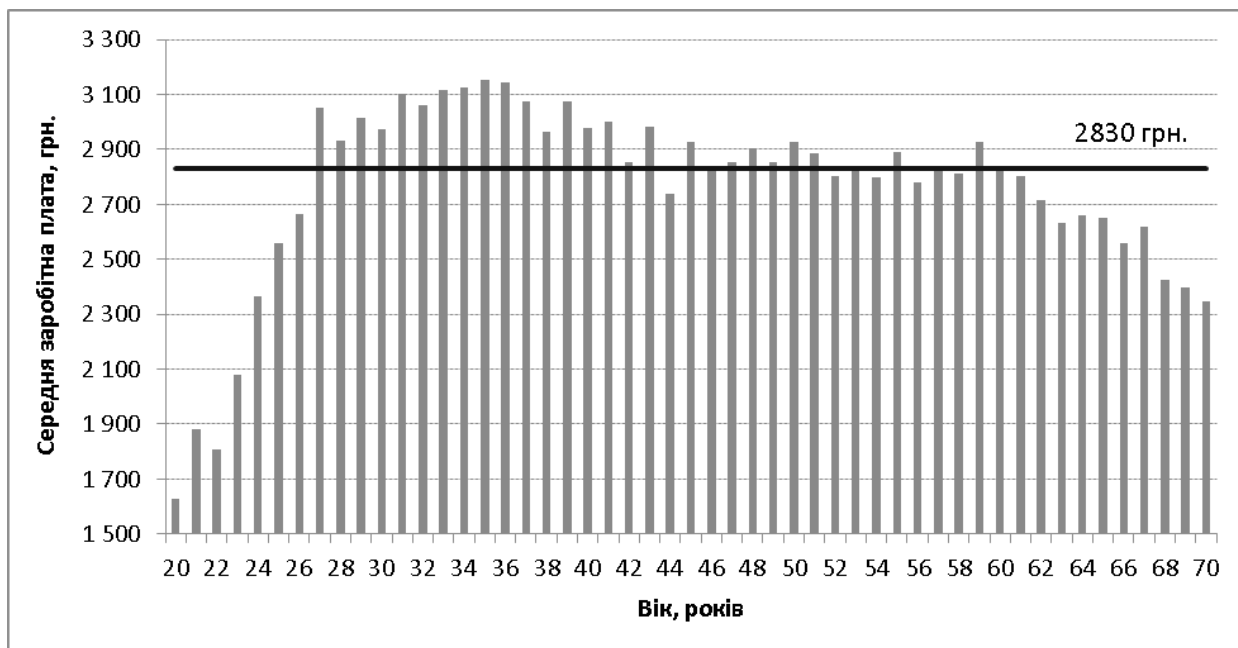

Рис. 1. Середня заробітна плата за віком працівників у 2012 році

Найбільший розрив відмічено у віковій групі 35–39 років, в якій жінки отримують 73% середньої заробітної плати чоловіків. Саме у цій віковій групі мають місце максимальні значення середньої заробітної плати як у чоловіків (3611 грн.), так і

у жінок (2648 грн.). Проте з віком заробітна плата жінок залишається на тому самому рівні, а чоловіків – дещо зменшується, в результаті чого розрив у оплаті праці між чоловіками та жінками скорочується до 16%.

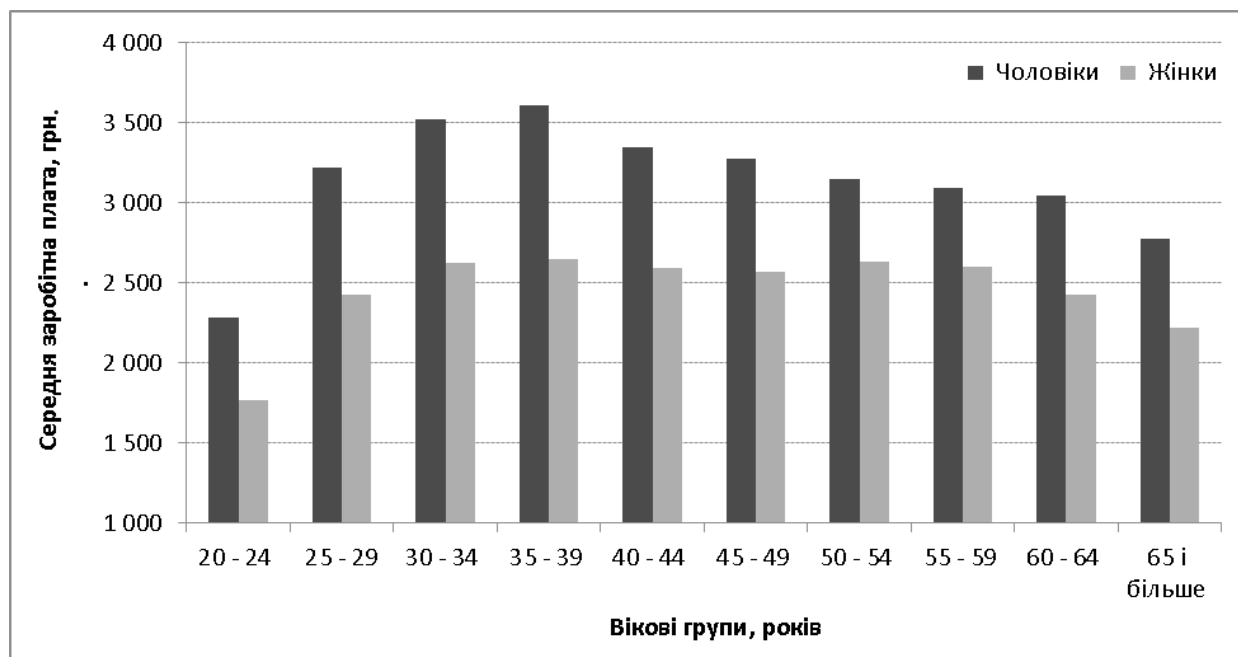

Рис. 2. Середня заробітна плата за статтю та віковими групами у 2012 році

Гендерний розрив у розмірі середньої заробітної плати спостерігається і за професійними групами. Як свідчать дані, наведені у табл. 4, у 2012 році найвищі середні заробітні плати отримували чоловіки і жінки, зайняті на посадах керівників, менеджерів, законодавців, вищих державних службовців, – 4706 грн. та 3804 грн. відповідно. На другому місці – професіонали, тут чоловіки отримували 3739 грн., а жінки – 3113 грн. Найнижчу заробітну плату за результатами ОЗПП отримували працівники найпро-

стіших професій (1627 грн. – чоловіки та 1503 грн. – жінки). Найбільший гендерний розрив у розмірах заробітної плати спостерігався серед працівників, які належать до фахівців та кваліфікованих робітників з інструментом (30%). Водночас найменший розрив спостерігався серед працівників найпростіших професій (близько 8%), а серед кваліфікованих робітників сільського та лісового господарства, риборозведення та рибальства заробітна плата жінок навіть дещо вища, ніж у чоловіків (3%) [6].

Середня заробітна плата за статтю та професійними групами у 2012 році (грн. на місяць)

Таблиця 4

Професійні групи	Всього	Чоловіки	Жінки
Керівники, менеджери, законодавці, вищі державні службовці	4259	4706	3804
Професіонали	3308	3739	3113
Фахівці	2681	3446	2398
Технічні службовці	1981	2310	1927
Працівники сфери торгівлі та послуг	1609	1825	1514
Кваліфіковані робітники сільського та лісового господарств, риборозведення та рибальства	1912	1867	1944
Кваліфіковані робітники з інструментом	3037	3216	2238
Робітники з обслуговування, експлуатації та контролю роботи технологічного устаткування, складання устаткування та машин	2656	2771	2310
Найпростіші професії	1551	1627	1503

Для виконання більш кваліфікованої роботи як правило необхідно отримати більш високий рівень освіти. З даних, наведених на рис. 3, видно, що від першої до дев'ятої професійної групи розподіл працівників за рівнем освіти змінюється. Якщо у перших двох професійних групах (керівники, менеджери тощо та професіонали) переважають працівники з вищою освітою – 84% та 73% відповідно, то в трьох останніх групах, де зосереджені представники робітничих професій, біль-

шість працівників мають професійно-технічну або середню освіту (близько 80%). Однак багато професій вимагають також специфічних навичок, які набуваються безпосередньо на робочих місцях, а не в стінах навчальних закладів. У таких випадках професія може не завжди бути відповідною рівню освіти. Але можлива й протилежна ситуація, коли рівень отриманої освіти є надлишковим. Прикладом може служити наявність вищої освіти у працівників найпростіших професій.

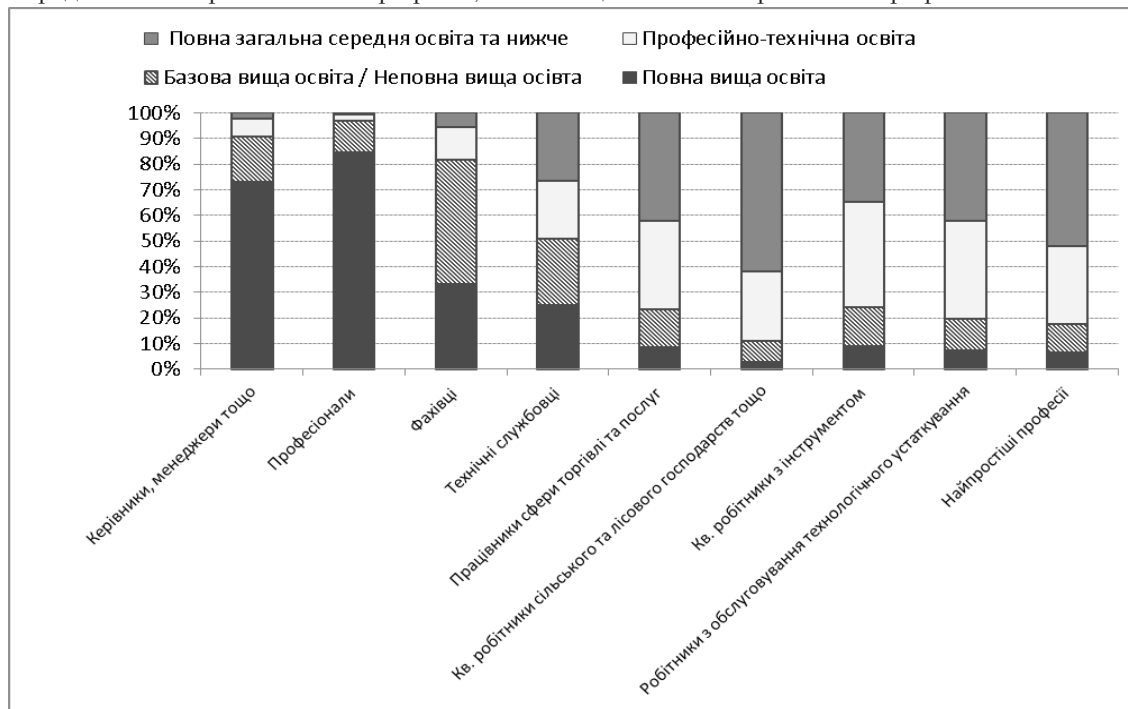

Рис. 3. Розподіл рівня освіти працівників за професійними групами

На рис. 4 наведено дані щодо рівня середньої заробітної плати працівників за рівнем освіти та професійними групами. За рівнем заробітної плати керівники з повною вищою освітою істотно випереджають інші професійні групи з аналогічними рівнями освіти (4760 грн. на місяць, що на 68% більше середнього значення показника). Професіонали та фахівці з повною вищою освітою в середньому також отримують на 20% більше. Незалежно від рівня освіти кваліфіковані робітники з інструментом отримують заробітну

плату на 10–15% більше за середню. Заробітна плата технічних службовців, працівників сфери торгівлі та послуг, робітників сільського та лісового господарства, робітників з обслуговування, експлуатації та контролю роботи технологічного устаткування, представників найпростіших професій суттєво нижча за середню за всіх можливих рівнів освіти. Проте навіть у цих професійних групах працівники з повною вищою освітою отримують дещо вищу заробітну плату порівняно з колегами з іншими рівнями освіти.

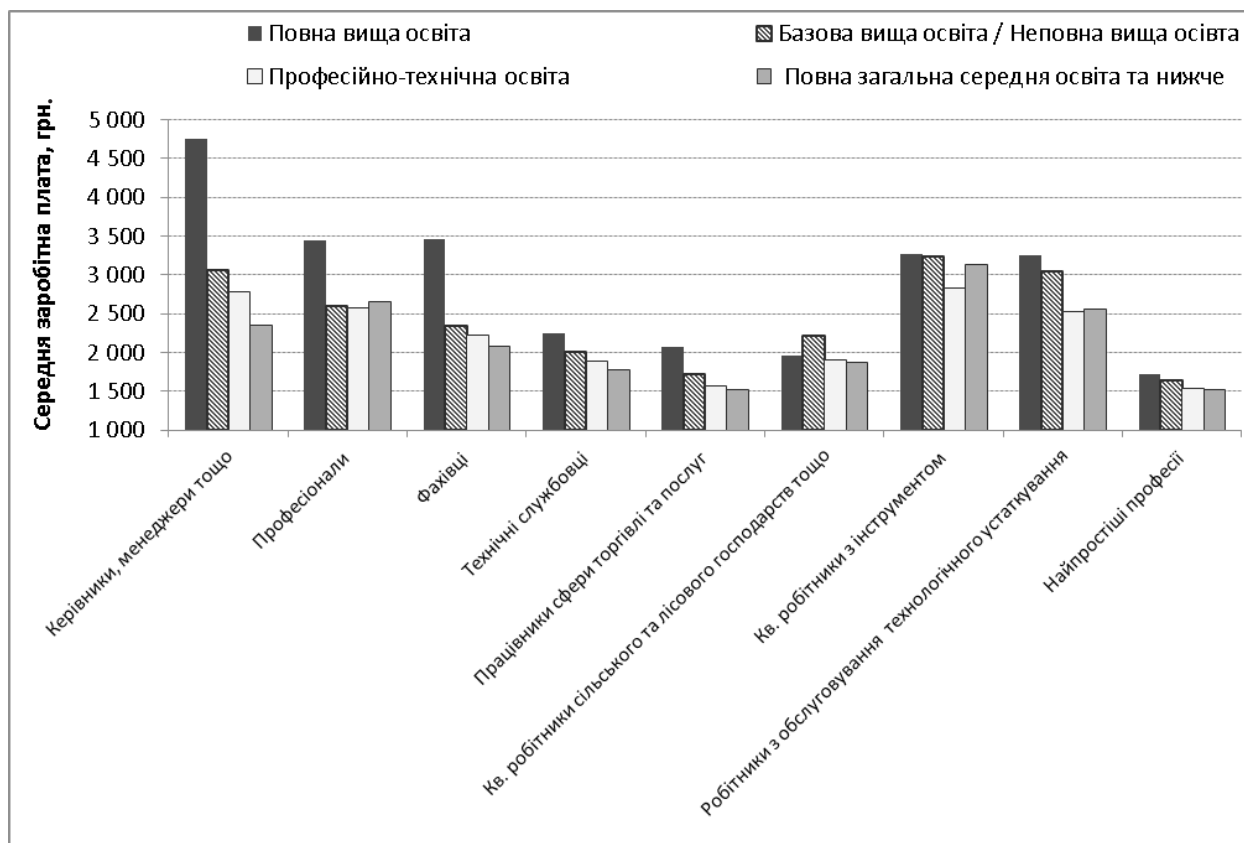

Рис. 4. Середня заробітна плата за рівнем освіти та професійними групами у 2012 році

Таким чином, ОЗПП є унікальним джерелом статистичних даних щодо рівня заробітної плати за професійними групами працівників відповідно до їхніх соціально-демографічних характеристик (стать, вік, освіта тощо.) Рівень участі підприємств у обстеженні становив 93,2%. Мікродані ОЗПП містять індивідуальні дані щодо 277 тис. працівників, які зайняті на підприємствах чисельністю 10 і більше осіб, що дозволяє враховувати при аналізі вплив гендерних відмінностей, віку, освіти, а також інших параметрів (тривалість робочого часу, професійні групи, регіональний розподіл тощо).

Аналіз даних обстеження показує, що заробітна плата в Україні у 2012 році була сильно диференційована залежно від статі та рівня осві-

ти працівника. Жінки як правило отримували лише 79% заробітної плати чоловіків. Наявність вищої освіти забезпечує більш високий рівень заробітної плати для всіх професійних груп. Дані ОЗПП підтверджують наявність щільного зв'язку між професією та рівнем заробітної плати. Керівники, менеджери, законодавці, вищі державні службовці отримують заробітну плату на 50% більше за середній показник. Це стосується також професіоналів та кваліфікованих робітників з інструментом (на 17% та 7% відповідно). Усі інші працівники отримують заробітну плату менше за середню, причому працівники сфери торгівлі та послуг, а також найпростіших професій отримують трохи більше половини середньої заробітної плати.

Список використаних джерел

1. Кількість, робочий час та оплата праці найманих працівників у грудні 2012 року // Експрес-випуск № 09.3-29/20 від 25.01.2013 ; за ред. О. Г. Осауленко. – К. : Держстат, 2013. – 26 с.
2. Современные международные рекомендации по статистике труда / Международная организация труда : пер. с англ. – М. : Финстатинформ, 1994. – 176 с.
3. Методологічні положення з організації та проведення вибіркового обстеження підприємств щодо рівня заробітної плати працівників за статтю, віком, освітою та професійними групами : затверджені Наказом Держстату від 01.08.2012 року № 319 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/metod_polog/metod_doc/2012/319/319.htm
4. How to Make a Quality Report : Methodological Documents Handbook. – Luxembourg : Eurostat, 2003. – 111 p.
5. Методика розрахунку характеристик надійності оцінювання показників поточних обстежень підприємств із питань статистики праці ; затверджена Наказом Держкомстату від 20.12.2011 р. № 356 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/metod_polog/metod_doc/2011/356/356.htm
6. Заробітна плата за професійними групами у 2012 році : стат. зб. / відп. за вип. І. В. Сенік. – К. : Держстат, 2013. – 167 с.